

Діана БОБ'ЯК,

*аспірант кафедри дизайну і теорії мистецтва Інституту мистецтв
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(Україна, Івано-Франківськ) dianochka692@ukr.net*

ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТИЛЮ XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

У статті розглядаються основні науково-мистецькі розвідки XX – початку XXI століття у сфері вітчизняного художнього текстилю: килимарства, гобеленового ткацтва, ліжникарства та батиківання.

Ключові слова: мистецтво, художні тканини, килим, гобелен, ліжник, батик.

Літ. 9.

Diana BOBIAK,

*postgraduate student of Design and Art Theory Department
Art Institute Carpathian National Vasyl Stefanyk University
(Ukraine, Ivano-Frankivsk) dianochka692@ukr.net*

UKRAINIAN TEXTILE ART STUDY IN XX – XXI CENTURY

The main scientific and artistic exploration XX – XXI century in the domestic art textile field: carpet weaving, tapestry weaving, wool blankets weaving and batik making are reviewed in the article.

Key words: art, art fabrics, carpets, tapestries, wool blankets, batik.

Ref. 9.

Диана БОБЪЯК,

*аспирант кафедры дизайна и теории искусства Института искусств
Прикарпатского национального университета имени Василия Стефаника
(Украина, Ивано-Франковск) dianochka692@ukr.net*

ИССЛЕДОВАНИЯ УКРАИНСКОГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТИЛЯ XX – НАЧАЛА XXI ВЕКА

В статье рассматриваются основные научно-художественные разведки XX – начала XXI века в области отечественного художественного текстиля: ковроткачества, гобеленового ткачества, лижникарства и батикования.

Ключевые слова: искусство, художественные ткани, килим, гобелен, лижник, батик.

Лит. 9.

Постановка проблеми. Вагоме місце в українському декоративно-прикладному мистецтві займають килими, гобелени, ліжники та розпис на шовку (батик). Вони слугують художнім оформленням інтер'єрів приміщень, мають виставкове значення, а інколи використовуються навіть для виготовлення одягу. Автор статті пропонує розглянути дослідження XX – початку XXI століть, у яких описано розвиток і особливості художніх тканин України.

Аналіз досліджень. У зв'язку з високою мистецькою цінністю художньої тканини вивчення її особливостей розпочалося ще наприкінці XIX століття. Проблемам українських килимів, гобеленів, ліжників та батику присвячено праці Т. Кара-Васильєвої [1], О. Никорак [3], С. Сидорович [6], Є. Шимчук [8]. Дане питання частково висвітлюють дисертаційні дослідження О. Луковської [2], Т. Печенюк [4], О. Ямборко [9], окремі наукові розвідки та статті.

Однак невисвітленими сьогодні залишаються питання розвитку гобеленового та батикого мистецтва початку 2000-х років. Детального висвітлення потребують творчі роботи художників, які працюють у галузі сучасного текстилю.

Мета статті полягає у визначенні ступеня дослідження українських художніх тканин, зокрема килимових, гобеленових, ліжникових і батикових виробів.

Виклад основного матеріалу. Значна кількість наукових праць присвячена темі ткацтва. Зародки вивчень вітчизняного килимарства – це статті віденського мистецтвознавця А. Рігля «Die Kilim-Teppichweberei in Galizien und die Webereischule in Okno» («Килимарство Галичини і ткацька школа у Вікні») та «Ruthenische Teppiche» («Руські килими») (1892). У дослідженнях науковців В. Пешанського «Давні килими України» (1925) та Б. Крижанівського «Украинские и румынские килимы» (1925), «Орнамент украинских и румынских килимов» (1926) описано історію походження килимів та проаналізовано їх в цілому. Значні відомості стосовно географії виготовлення (починаючи з XVII століття) та історії зародження килимарства також надав український етнограф і археолог, музейний діяч Д. Щербаківський у працях «Український килим» (1927) та «Українське мистецтво» (1938). Нами здійснена спроба аналізу технологічних, композиційних і орнаментальних особливостей виробництва килимів.

Проміжним етапом між килимом і гобеленом є тематичний килим. Значні напрацювання за темою вітчизняного ткацтва були у дослідника С. Колоса, які, однак, не були втілені в життя. Поєднуючи теорію з практикою, він першим використовував нову методику для створення «тематичного килима-гобелена». Стаття вченої М. Новицької «Тематичний килим Радянської України» (1948) є одна із перших, яка спрямована на аналіз художньої образності килимів 1930-х – 1940-х рр. Водночас авторка описала властивості матеріалу й технологічні особливості ткання, а також розробила типологію для іконографії. Втім, у розвідці Н. Велігоцької «Окраса інтер'єра» (1966) тематичні килими характеризуються вже через інші критерії.

У роботах науковців Я. Запаска «Українське народне килимарство» (1973) та А. Жука «Українські народні килими» (1966), «Український радянський килим» (1973) можна почерпнути значну інформацію щодо образної мови тематичного килима. Обидва автори відслідковують етапи становлення килима, визначаючи його як певну передумову появи гобелена [9, 11]. У монографії А. Жука знаходиться багато відомостей стосовно композиційних схем тематичних килимів і гобеленів протягом 20-х – 60-х рр. XX ст. Дослідник висвітлює дані про мистецькі школи та майстрів, які працювали у цій сфері. В альбомі-посібнику «Український килим» (2007) народного художника України С. Нечипоренка надано невеликий аналіз вітчизняного килимарства та кольорові ілюстрації килимів різних регіонів України.

Гобеленове мистецтво починає заявляти про себе наприкінці 60-х рр., а особливого розквіту набуває на початку 70-х років минулого століття. Багато науковців аналізують його через призму взаємодії з інтер'єром приміщень. За цим принципом (як галузь сучасного декоративно-прикладного мистецтва) гобелен досліджує Л. Жоголь,

це праці «Декоративне мистецтво в інтер'єрі житла» (1973), «Декоративное искусство в интерьерах общественных зданий» (1978) та «Декоративное искусство в современном интерьере» (1986). Питання єдності гобелена й інтер'єру також детально відслідковує Л. Монахова «В диалоге с архитектурой» (1985), дослідниця помічає, що зміни в характері декорування та тематиці робіт зумовлені різними вимогами замовників. У праці «Текстиль в дизайне интерьера» (1987) Н. Гасанова вирізняє текстильні вироби за видами, характеризує і оцінює їх на відповідність відносно певних інтер'єрів.

Дослідниця В. Савицька у своєму альбомі «Современный советский гобелен» (1979) склала короткий опис розвитку радянського гобелена, згадавши й українські художні тенденції в цій галузі: «... розуміння спадщини в цілому більш прямолінійно і однопланово як варіант традиційного килима, хоча і тут є цікаві знахідки художників, які черпали натхнення у мозаїках стародавнього Києва та роботах українських монументалістів 20-х років ... » [5, 5]. Також авторка зробила перелік мистецьких творів СРСР, які були представлені на республіканських та всесоюзних виставках 1966–1976 рр., художників та наукових джерел, у яких надано відомості про гобелени. У публікаціях вчена звертає увагу на тематичні ідеологічні ознаки радянського гобелена. Так само дослідниця Т. Стриженова у своїх напрацюваннях асоціює його з агітфарфором і агіттекстилем 1920-х років [9, 12–14]. У дисертації Г. Кусько «Становление и развитие украинского советского гобелена» (1987) вперше комплексно розглядає питання еволюції гобелена у мистецькій практиці. Авторка розробляє типологію сучасного гобелена, визначає нових митців галузі, описує їхні окремі твори.

Цінним для нас постає ґрунтовне дослідження українського гобелена 60-х – 90-х рр. у дисертації О. Ямборко «Гобелен у контексті українського образотворчого мистецтва 1960-1990-х рр.» (2008). Вперше науковець описала гобелен на основі взаємозалежності образотворчого та декоративного видів мистецтва. Повною мірою О. Ямборко приділяє увагу останній декаді ХХ ст., яка до цього часу залишалася малодослідженою. Вона подає опис гобеленів, виконаних сучасними художниками, при цьому порівнює їх з роботами минулого періоду [9].

Дослідження багатьох науковців зосереджені на вивченні окремих регіонів України. Так, С. Сидорович у праці «Художня тканина Західних областей УРСР» (1979) описує технологію виготовлення і композицію орнаментів художніх тканин, а також ділить вироби за територіальними особливостями й побутовим призначенням [6]. У монографії О. Никорак «Сучасні художні тканини Українських Карпат» (1988) досліджено художні тканини інтер'єрного призначення, виконані майстрами Карпатського регіону. Авторка характеризує композиції килимових орнаментів та особливості колористичного рішення цих творів. Наступна праця науковця «Українська народна тканина ХІХ – ХХ ст. Типологія, локалізації, художні особливості. Ч. 1. Інтер'єрні тканини» (2004) присвячена походженню і розвитку ткацтва, висвітлюються невідомі до цього часу пам'ятки одягових тканин Західного регіону України [3].

У дисертації «Килими Поділля» (1994) О. Падовської здійснено аналіз подільського килимарства, визначено його як таке, що виокремлюється в системі декоративно-ужиткового мистецтва України. Вперше комплексно опрацьовує дані про буковинський килим В. Дутка у роботі «Килим Північної Буковини ХХ ст. Традиції та новаторство» (2007). Вона відзначила як традиційні, так і новаторські напрями буковинського килимарства, в тому числі вишиті вироби. Зародження і розвиток килимарського мистецтва, визначення осередків ткацтва, а також стилістичні особливості українських «панських килимів» окреслює у своїй роботі «Українські “панські”

килими XVII – XVIII ст. (Історія та стилістика)» (2003) Г. Когут. У праці «Гобелен київських художників» (2010) В. Андріяшко вивчає гобелени київських художників 1950-х – 1970-х років і надає загальну характеристику вітчизняного гобелена. Він аналізує композиційні особливості тканих робіт, які виконані для представлення на українських виставках, а також для інтер'єрів приміщень.

Дослідниця Є. Шимчук у публікаціях «Львівський гобелен» (1997) [7] та «Мистині львівського гобелену» (1998) [8] пояснює розвиток цих виробів, а також характеризує творчу діяльність художників. У ілюстрованому альбомі «Художній текстиль. Львівська школа» (1998) в упорядкуванні Т. Печенюк подано відомості про розвиток вітчизняних художньо-текстильних тканин кінця XX ст. й визначено головні персоналії цього виду мистецтва. Автори видання звертають увагу на становлення і розвиток Львівської кафедри художнього текстилю. Творчість львівських митців, які працюють у напрямку ткацтва, аналізує О. Луковська. У праці «Художнє ткацтво Львова другої половини XX століття (художні особливості, традиції та новації)» (2007) вона прослідковує тканини інтер'єрного призначення, які створені майстрами-професіоналами зі Львова. Дослідниця визначає, що художнє ткацтво Львова є цілісним явищем у декоративно-ужитковому мистецтві [2].

У 70-х роках XX століття з'являється науковий інтерес до вивчення широкого асортименту художніх тканин, у тому числі до ліжникарства. Монографія С. Сидорович «Художня тканина Західних областей УРСР» (1979) є першою, у якій детально охарактеризовано традиційні ліжники, зокрема їхні художні ознаки [6]. Аналіз цих виробів поглибила О. Никорак у своїх наукових напрацюваннях. Опис регіональних особливостей традиційних ліжників інтер'єрного призначення і оригінальних виробів першої третини XX – початок XXI ст., створених майстрами та художниками на їх основі, окрім О. Никорак здійснили Б. Бутник-Сіверський та Р. Захарчук-Чугай [3, 263–284]. Інформація про існування та особливості використання традиційних ліжників у побуті й обрядах українців висвітлюються у працях дослідників О. Афанасьєва-Чужбинського, М. Левченка, В. Залозецького, В. Василенка, Ф. Вовка, Я. Оринжини, Я. Фальковського, В. Шухевича, П. Мусієнка, І. Гургули. Декорування ліжників аналізують М. Сахро, Раїса Захарчук-Чугай, А. Жук.

Візуальну інформацію про одяг з ліжникових тканин початку XXI ст. надала художниця З. Шульга у виданні «Рукотворна тканина. Традиції та сучасність» (2005). У цьому альбомі вміщено зображення виробів народних майстрів і моделей верхнього плечового вбрання з ліжникових тканин, створених за проектами художників-текстильників і дизайнерів. У монографії «Українська народна тканина» (2004) [3] та в альбомі «Ганна Вінтоняк» (2011) О. Никорак проаналізувала крій та декорування ліжникових комплектів спортивного одягу заслуженої художниці України Г. Вінтоняк.

Відомості про становлення мистецтва батикового розпису, а також аналіз творів українських художників, які працювали у цій сфері, знаходяться у напрацюваннях вітчизняних і зарубіжних науковців Н. Глухенької, Н. Велігоцької, П. Жолтовського, П. Мусієнка, І. Работної, І. Хумл, Т. Арманд, М. Соболева та ін. Особливості розвитку українського батика, регіональні відмінності, формування професійної школи батиккування та його сучасні тенденції вивчала Т. Печенюк. Її праця «Розпис тканин в Україні (20-і – початок 90-х років XX ст.)» (1996) є першою розвідкою у царині українського розписного текстилю [4]. В її альбомі «Художній текстиль. Львівська школа» (1998) коротко проаналізовано творчі здобутки митців на виставках та розміщено фото батикових робіт. Ще одним джерелом ілюстративного матеріалу Т. Печенюк

став каталог творів «Арттекстиль», де зображені репродукції гобеленів і батикових творів самої художниці.

У монографії Т. Кари-Васильєвої та З. Чегусової «Декоративне мистецтво України ХХ ст. У пошуках великого стилю» (2005) подано відомості про творчість художників і характер розписів на шовку 1990-х років. Крім того, автори відзначають митців, які проектували вбрання з батикових тканин. У книзі описано зміни напрямів і стилів, утворення новітніх творчих ідей, також загалом проаналізовано декоративне мистецтво України ХХ ст. [1].

Висновки. Таким чином, ціла низка дослідників зробила значний внесок у дослідження художніх тканин України. Ще наприкінці ХІХ ст. проблему вітчизняного килимарства першим у своїх статтях дослідив віденський мистецтвознавець А. Рігль. Праці вчених В. Пещанського і Б. Крижанівського стали ключовими обширними розвідками в галузі українського ткацтва ХХ ст. Тематичний килим є перехідним етапом між килимом і гобеленом, він знайшов своє відображення у роботах різних авторів. Розквіт мистецтва гобеленів припадає на початок 1970-х років. У працях багатьох науковців гобелен простежується через взаємодію з інтер'єром приміщень.

У 70-х роках ХХ ст. науковці починають ширше вивчати художні тканини. Зокрема, до питань ліжникарства першою звернулася у монографії дослідниця С. Сидорович. Фоторепродукції одягу з ліжникових тканин початку ХХІ ст. надала у своєму виданні художниця З. Шульга. Аналіз розвитку вітчизняного художнього розпису на шовку вперше здійснила Т. Печенюк. Перспективи подальших досліджень учених полягають у вивченні невирішених досі питань аналізу батикових та гобеленових творів початку ХХІ ст. і відстеженні творчої діяльності сучасних художників-текстильників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кара-Васильєва Т. Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках «великого стилю» / Т. Кара-Васильєва, З. Чегусова. – К. : Либідь, 2005. – 280 с., іл.
2. Луковська О. Художнє ткацтво Львова другої половини ХХ століття (художні особливості, традиції та новації) : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.06 / О. Луковська. – Львів, 2007. – 175 с.
3. Никорак О. Українська народна тканина ХІХ – ХХ ст. Типологія, локалізації, художні особливості. Ч. 1. Інтер'єрні тканини (за матеріалами західних областей України) / О. Никорак. – Львів : Афіша, 2004. – 584 с. : іл.
4. Печенюк Т. Розпис тканини в Україні (20-ті – початок 90-х рр. ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. мист. : 07.00.06 / Т. Печенюк. – Львів, 1996. – 24 с.
5. Савицкая В. Современный советский гобелен / В. Савицкая. – М. : Советский художник, 1979. – 216 с.
6. Сидорович С. Художня тканина західних областей УРСР / С. Сидорович. – К. : Наукова думка, 1979. – 156 с.
7. Шимчук Є. Львівський гобелен / Є. Шимчук // Образотворче мистецтво. – 1997. – № 1. – С. 77–79.
8. Шимчук Є. Мисткині львівського гобелену / Є. Шимчук // Художній текстиль. – Львів : Поллі, 1998. – С. 60–65.
9. Ямборко О. Гобелен у контексті українського образотворчого мистецтва 1960-х – 1990-х рр. : дис... канд. мист. : 17.00.05 / О. Ямборко. – Львів, 2007. – 204 с.

REFERENCES

1. Kara-Vasyl'jeva T. Dekoratyvne mystectvo Ukrai'ny XX stolittja. U poshukah «velykogo stylju» / T. Kara-Vasyl'jeva, Z. Chegusova. – K. : Lybid', 2005. – 280 s., il.

2. Lukovs'ka O. Hudozhnje tkactvo L'vova drugoi' polovyny XX stolittja (hudozhni osoblyvosti, tradyicii' ta novacii') : dys. ... kand. mystectvoznavstva : 17.00.06 / O. Lukovs'ka. – L'viv, 2007. – 175 s.
3. Nykorak O. Ukrai'ns'ka narodna tkanyna XIX – XX st. Typologija, lokalizacii', hudozhni osoblyvosti. Ch. 1. Inter'jerni tkanyny (za materialamy zahidnyh oblastej Ukrai'ny) / O. Nykorak. — L'viv : Afisha, 2004. – 584 s. : il.
4. Pechenjuk T. Rozpys tkanyny v Ukrai'ni (20-ti – pochatok 90-h rr. XX st.) : avtoref. dys. ... kand. myst. : 07.00.06 / T. Pechenjuk. – L'viv, 1996. – 24 s.
5. Savyckaja V. Sovremennyj sovetskyj gobelen / V. Savyckaja. – M. : Sovetskyj hudozhnyk, 1979. – 216 s.
6. Sydorovych S. Hudozhnja tkanyna zahidnyh oblastej URSR / S. Sydorovych. – K. : Naukova dumka, 1979. – 156 s.
7. Shymchuk Je. L'vivs'kyj gobelen / Je. Shymchuk // Obrazotvorche mystectvo. – 1997. – № 1. – S. 77–79.
8. Shymchuk Je. Mystkyni l'vivs'kogo gobelenu / Je. Shymchuk // Hudozhnij tekstyl'. – L'viv : Polli, 1998. – S. 60–65.
9. Jamborko O. Gobelen u konteksti ukrai'ns'kogo obrazotvorchogo mystectva 1960-h – 1990-h rr. : dys... kand. myst. : 17.00.05 / O. Jamborko. – L'viv, 2007. – 204 s.

Статтю подано до редакції 02.03.2015 р.